

בעז"ה פ' אמור שנת תשע"ו לפ"ק [נערך מחדש שנת תשע"ט לפ"ק]

חלק א'

בענין השגחה הבורא

נקודת השיחה: הבנה חדשה במצות ספיה"ע, השגחת הבורא, הכנה ליום מתן תורתנו הקדושה.

ענף א'

א.

מצות ספירת העומר שיש לנו הזכיה לקיימו בימים אלו, ומקורו בתורה הוא בפרשת השבוע, וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה, שבע שבתות תמימות תהיינה, עד ממחרת השבת השבועות תספרו חמישים יום, והקרבתם מנחה חדשה לה'.

ובראשונים תמצא כמה טעמים על מצוה זו, כל א' כדרכו לעורר את הלבבות, ולהכין את האדם לקראת יום מתן התורה, אמנם עוד לאלוה מילין, אולי נימא ביה אור חדש בעזרת המחדש בטובו בכל יום תמיד¹.

מפסוקי התורה בפרשתן רואים כי מצות ספירת העומר, מתחלת מקרבן מנחת עומר של שעורים שמקריבים ביום ב' של פסח, ומסתיימת בהקרבת שתי הלחם בחג השבועות, ובאמצע בין שתי הקרבנות האלו, מיום ב' דחג הפסח שמקריבין את קרבן העומר, עד לחג השבועות שמקריבין את שתי הלחם, נצטוונו לספור ספירת העומר. ורואים בעליל כי הספירה והקרבת מיישך שייכא אהדדי, וכך קורין למצוה הזאת ומברכים עליו על ספירת 'העומר', ולהטעם שהספירה הוא הכנה לקבלת התורה, אינו מתבאר היטב מה שייכות יש בין מצות הספירה להקרבת העומר ושתי הלחם, ולטעם זה היה צריך לספור לקבלת התורה, ולא להקרבת העומר³².

ב.

¹ וז"ל הרשב"ם בפירושו עה"ת (בראשית לז, ב') 'וגם רבנו שלמה אבי אמי, מאיר עיני גולה, שפירש תורה נביאים וכתובים וכו', ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל, נתנוכחתי עמו ולפניו, והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום' עכ"ל.

וז"ל הכהן הגדול מלובלין זצ"ל (צדקת הצדיק רט"ז), 'בכל יום יש חדושי תורה, שהשי"ת מחדש בכל יום מעשה בראשית, ומעשה בראשית הוא על ידי התורה, כמו שאיתא בריש בראשית רבה, ומסתמא גם החדוש הוא על ידי חדושי תורה' עכ"ל.

² ולדוגמא בספר החינוך מ' ש"ב כ' טעם הקרבת העומר להודות לה' על התבואה (ע"ע לקמן הע' ט'), ובמ' ש"ו כ' טעם ספירת העומר כהכנה לקבלת התורה, ובפשטות אין שום שייכות בין שני העניינים הללו, וקשה א"כ למה סופרים למצות העומר.

³ ועי' ברבינו ירוחם (מ"ד ע"ד) שמשמע מדבריו שטעם מצות ספיה"ע מה"ת, הוא מטעמים אחרים (העתקתי בהערה ד'), והטעם שקבעו חז"ל לספור ספיה"ע בזמנינו הוא כהכנה לקבלת התורה, וכמו שעשאו ישראל בעת יציאתם במצרים. ולפי דבריו לא קשה מיד.

ובעזרת החונן לאדם דעת, אכתוב טעם חדש במצות ספירת העומר⁴, ונקדים ענין חשוב ויסודי.

בספר 'כד הקמח' לרבינו בחיי ערך השגחה, מבאר ומביא ראיות ועדות שהשי"ת משגיח על הבריאה, וכ' וז"ל 'ומצינו ירמיה הנביא ע"ה שהביא על ענין ההשגחה, שני עדים הנראים תמיד לעין, והם הים והמטר, כי הם דברים תמידים קבועים וקיימים מעידים, על אמיתת השגחה בעולם השפל, והוא שאמר⁵ (ירמיה ה' כ' – כ"ד) הִגִּידוּ זֹאת בְּבֵית יַעֲקֹב, וְהִשְׁמִיעוּהָ בִּיהוּדָה לֵאמֹר: שָׁמְעוּ נָא זֹאת עַם סָכָל וְאֵין לֵב, עֵינֵינוּ לָהֶם וְלֹא יָרְאוּ, אֲזַנֵּינוּ לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ: הָאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם יי', אִם מִפְּנֵי לֹא תִחִילוּ, אֲשֶׁר שָׁמְתִי חוֹל גָּבֹול לָיִם, חֶק עוֹלָם וְלֹא יִעֲבֹרְנָהוּ, וַיִּתְגַּעְשׂוּ וְלֹא יִכְלֹוּ, וְהָמוּ גִלְיוֹ וְלֹא יִעֲבֹרְנָהוּ: וְלָעַם הַזֶּה הָיָה לֵב סוֹרֵר וּמוֹרָה, סָרוּ וַיִּלְכְּוּ: וְלֹא אָמְרוּ בְּלִבָּבָם יִירָא נְאֻם אֱת יי' אֱלֹהֵינוּ, הִנֵּתָן גִּשְׁם יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ בְּעֵתוֹ, שִׁבְעַת חֳקוֹת קָצִיר יִשְׁמַר לָנוּ: [ואמר] 'האותי לא תיראו נאם ה', אשר שמתי חול גבול לים', יאמר, אין החול חומה גבוהה שתעמוד בפני הימים, ועוד שהגלים מתגעשים ומתפשטים, כי כן טבעם להתפשט, שהרי בבריאת עולם, הי כל העולם מים, וגזרתי

⁴ כמה ראשונים כתבו טעם אחר במצות הספירה לחג השבועות, ראה תוס' השלם בשם מושב זקנים (ועוד), וז"ל 'למה תלתה תורה יותר משאר רגלים, לפי שבפסח ור"ה וסוכות כל איש בביתו, וידע מתי ט"ו בניסן, וידע אם נתעבר חודש שלפניו, אבל בשבועות עוסקים בדישה וקצירה וכל מלאכת, ומי יגיד לכפריים אי אייר מעובר או חסר, לכך אמרה תזכרו יום של פסח כשעליתם לרגל בלילה כשקצרתם את העומר מתקבצין כל עיירות ופירסום גדול הוא ואושא מילתא, לכן אמרה תורה רק תספרו חמשים יום מאותו לילה של קצירת העומר וביום פונה כל אחד לאהלו ונזכר יום הילוכו מתי חמשים יום, עכ"ל. וכ"ה ברקח סי' רצ"ד וז"ל ולמה לא אמר ששה בסיון תעשו שבועות, אלא לענין שבועות הוצרך לספירה כי כל הרגלים היו בביתם, אבל בשבועות לא היו מצויין בעיירות כדכתיב (דברים ט"ז ז') 'ופנית בבקר והלכת לאהלך' זה [כתיב] בפסח ולא בשאר רגלים, [ש]היה כל אחד בשדה [אחר חג הפסח – בימי הספירה] אצל תבואותו כבועז [ולכן קורין רות בשבועות, רבינו שמעיה תוס' השלם שם], [ו]הואיל ולא היו מצויין בעיירות האין ידעו מתי חודש סיון, לכך צוה לספור שידעו בכל מקום מתי שבועות. [וכמו כן] צוה לספור בלילה ולא ביום שביום יהיו טרודין וישכחו' עכ"ל. וכ"ה בפ"ה הטור עה"ת, וכ"ה ברבינו ירוחם (מ"ד ע"ד) [וכתב עו"ש דמהאי טעמא אין ב"ד סופרים ספירת העומר כמו שמיטה, כי טעם מצות ספירת העומר כדי שידעו העם המצויין בשדות מתי חל חג השבועות].

[ויש לציין לכאן לשון האברבנאל (אמור) 'ואמנם לא אמר בחג המצות שבתון, ולא בעצם היום הזה, הוא ששבתון נאמר בעצם וראשונה על מנוחת הנפש ושמחתה, וזה יצדק במועדים שיש מנוחה בהם, ולא טרדת הלב בעניני העולם הזה וכו', וכן בחג הסוכות להיותו זמן שמחה ובלתי טרדת הנפש בעבור אסיפת התבואות, אמנם בחג הפסח שלב האדם טרוד ומחשבותיו רבות על תבואותו אשר הוא בשדה, וחיי תלויים לו מנגד וכו', ואין במועד הפסח מפני זמני מנוחה ושבייתה לכן אמר בו שבתון כי עם היותו אסור במלאכה, הנה נפש האדם טרודה בעבור תבואתו אשר בשדה, ואין לו אם כן שבתון נפשי, עד שמפני זה צוה יתברך בסדר ראה אנכי, שבחג הסוכות ישב אדם בירושלים כל שבעת הימים, להיות נפשו כבר במנוחה, ובחג הפסח שתבואתו עדיין בשדה, לא צוה כן ואמר ופנית בבוקר והלכת לאהלך וכו'. וכן לא אמר בפסח עצרת לפי שהוא מלשון 'עצור עצר ה' וגו', ובעבור שהיה היום השמיני מחג הסוכות נעצר האדם בירושלים לחוג ולשמוח נקרא עצרת, ולא נקרא כן השביעי של פסח לפי שלא היה נעצר בו בירושלם כל שבעת ימי חג המצות כמו שהיה בשבעת ימי הסוכות עכ"ל].

ואולי יש להוסיף ע"ז כי היות שטרודים במלאכתם מאוד, ונמנע ממנם להתפלל וללמוד כראוי, לכן הוסיף התורה מצוה אחת, מצות ספירת העומר, ולא יהיה עבודתם בשדה בלי עבודת השי"ת.

[ויש להתבונן שבזמן הכנה לקבלת התורה היו בני אדם טרודים מאוד במלאכתם, והוא דבר פלאי ואכ"מ.]

ובדרך פשוט י"ל עוד טעם במצות ספירת העומר, שהוא כדאי לזכור ולקיים מצות לקט שכחה ופאה, הנוגע בעת היותם בשדה, וע"י הספירה להעומר יזכרו מצות ה', ליתן להעני את חלקו, בבדיבת הלב. והאות לזה, הוא סמיכות הכתובים, שתיכף אחרי מצות קצירת העומר וקרבנות העומר, וספירת העומר, והבאת שתי הלחם, מפסיק הכתוב בענין המועדים, ומזהיר על מצות הנוגעות בשדה, ובקצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדך בקצרך, ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אותם, ובראשונים נלא ליישב. למה הפסיק הפסוק, באמצע המועדים להזהיר על הלכות אלו, ולפי דברנו י"ל שבא הכתוב לפרש טעם מצות ספיה"ע, שהוא לזכור הלכות אלו.

ומפני שהוא נסיון גדול, כי יש אנשים שנוח להם ליתן מעשרות וצדקות, בהיותם יושבים על שולחנם, אבל באמצע פרנסתם ללקוט אחריהם, זה מאוד מקשה על העבודה, ולכן הזהיר הכתוב וצויה מצוה מיוחדת לזכור הענין, דוק כי קצרתי.

⁵ העתקתי את הפסוקים בשלימותן להבנת הענין, אף שלא הביא כי אם ציטוטים.

עליהם שיקוו במקום אחד, וכן עשו, ולכך כאשר יבקשו הגלים להתפשט כפי טבעם, לא יוכלו לעבור החול, כי אני מנעתים, ומזה תוכלו להבין שאני משגיח בתחתונים, ויש עליכם ליראה אותי.

והזכיר עוד, 'ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלקינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו, שבועות חוקות קציר', כי המטר בא בעתו, יורה במרחשון ומלקוש בניסן, כשלא היה בזמן הקציר [פי' ולא בזמן הקציר], אבל הרוח נושבת כפי הצריך להם. הנה זאת השגחה פרטית בהיותם בברכה גדול כזו [שהמטר יורד דוקא בזמנו].

ומה שהזכיר 'שבועות', ולא אמר 'ימי' חקות קציר, לפי שאנו סופרין שבעה שבועות עד חג הקציר, על כן תלה הקציר בלשון שבועות ולא הזכיר ימים, עכ"ל⁶.

למדנו מדברי הרבינו בחיי, כי בכתובים האלו, הנביא ירמיהו מביא שתי עדות על השגחת הבורא, הא' מגלי הים, גבול שמת בל יעבורון בל ישובין לכסות ארץ. והב' מהמטר שבא בזמנו, בתשרי וניסן, ולא בזמן הקציר כי אז זמן קללה לו⁷.

ודרך אגב ביאור לנו, מפני מה כשהכתוב מדבר על ימי קציר, כתב 'שבועות', חוקות קציר, ולא כתב 'ימי' חוקות קציר, תלה הדבר בשבועות ולא בימים כי ימי הקציר חל בין פסח לשבועות, לפי שאנו סופרים שבעה שבועות עד חג הקציר⁸.

וכדברי רבינו בחיי שהעדות על השגחה של הקב"ה הוא שאין יורד גשמים בזמן הקציר, ביאור יפה בדברי הרד"ק (שם), וז"ל 'שבועות חקות קציר ישמור לנו': שבועות של חוקות קציר ישמור לנו, שלא ירד מטר בימי הקציר, שלא יפסיד הקציר, וזהו חק הקציר ומשפטו, וגם שתהיה רוח טובה נושבת בימי הקציר לזרות ולהבר, הוא חק הקציר ומשפטו גם כן, לפיכך אמר חקות.

ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי קציר, לפי שאנו סופרים שבעה שבועות עד חג השבועות, לפיכך תלה ימי הקציר, בשבועות, עכ"ל.

היוצא מדבריהם שמה שאין יורד גשם בזמן הקציר, הוא עד גדול על השגחת הבורא, שסידר את מעונות השנה, קיץ וחורף⁹, ושומר שבזמן הקציר לא ירד גשם להפסיד את התבואה, ובורא רוח מאוצרותיו לזרות ולהבר.

והמדקדק יתמה, הן אמת שעונת הקציר הוא הזמן שמורה ובא על השגחת הבורא שמשגיח על התבואה שלא יפסד, חל בדיוק בזמן שהתורה ציווה בפרשת אמור על ספירת העומר, אמנם למה הצריך הנביא לכתוב בכתוב שבועות חקות קציר, לזכור דרך אגב שבעונה זאת גם מקיימים מצות ספיה"ע, ענין שלפי הנראה אין לו שום שייכות להמדובר, מה הוסיף לנו בזה,

⁶ וכך הוא לשון המדרש (ויקרא רבה כ"ח 'אמר ר"א כתיב (ירמיה ה) ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלקינו, יהיב לכו כולא ולית אתון צריכין ליה מן הדין, (שם) שבועות חקות קציר ישמור לנו, ישמור לנו מרוחות רעות ומטללין רעים, ואימתי באלו שבע שבועות שבין פסח לעצרת.)
⁷ מתני' פ"א דתענית.

⁸ וראה פי' רש"י בירמ' שם שביאור את הכתוב ימי 'חוקות קציר' שבעה שבועות שחקק לנו בהן שתי חוקות קציר, חק העומר וחק שתי הלחם, ישמור לנו שיהא הקציר בזמנו.

⁹ ראה פי' מהר"י קרא שם שפי' 'חוקות' קציר, דהיינו השבועה שכרת לנח, זרע וקציר, קיץ וחורף, יום ולילה.

זיל קרי ביה רב הוא, הלא בהשגחת הבורא אנו מדברים ומה לנו לעסוק בענין מצות ספירת העומר?

ג.

ונראה שהנביא רמוז לנו בכאן סוד נפלא במצות ספירת העומר, המתחלת ביום ב' של פסח כשמתחיל קציר השעורים שממהר להתבשל, ואז מביאים ישראל קרבן שעורים להודות לה' כי התחיל בקצירת פירותיו, כמבואר בראשונים (ראה רמב"ן שם¹⁰) ולבסוף כשמסיים קצירת החיטה, מביא קרבן של חטה, שאינו כפוי טובה ויודע ועד שרק ברכת ה' היא תעשיר¹¹.

ובנתיים בשבעה שבועות אלו הזמן של הקציר, שבכל יום ויום עומד בשדהו וקוצר תבואותיו, ואין יורד גשמים שעלולים להפסיד את פירותיו, ולמה אין יורד אז גשמים, כי כך גזרה חכמתו יתברך, שלא ירד גשם בימי הקציר ולא יפסיד התבואה, חק נתן ולא יעבור, ולכן סופר בכל יום ספירת העומר, להודות לה' על החסד הנפלא שהטביע הבורא בבריאה, שלא ירד הגשם בזמן הקציר ויפסיד פירותיו, ולהשריש בלבנו את העיקר הגדול הזה, שהבורא יתברך שמו לא עזב את הארץ, והוא לבדו יודע ועד, ומשגיח ויודע מעשה בני אדם וכל מחשבותם.

ובכל יום ויום שהאדם קוצר פירותיו ואין הגשם יורד, מתעלה האדם יותר ויותר ממדרגה למדרגה באמונתו בהשגחת הבורא. ואינו דומה כלל הרגשת האדם בשבוע הראשון של פסח, שאינו יורד גשם אינו נתפעל כ"כ, אבל ככל שעובר עוד שבוע ועוד שבוע, ודאי הפלא גדול מאוד למה אין גשמים יורדים, והסיבה הוא 'שבועות חקות ישמר לנו', שהקב"ה שומר על זה שלא ירד גשמים בימי הקציר. ועל ידי זה מתיישב בלבו וקונה בקנין גמור יסוד האמונה שהקב"ה משגיח בבריאה¹².

¹⁰ וז"ל הרמב"ן שם 'והנה טעם הפרשה, שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים, ויבוא ראשית קצירו כרמל מנחה לשם, ויקריב עליו קרבן, וישלים מספרו בתחלת קציר חטים כעלות גדיש בעתו, ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם, ויביא קרבנו עליו, עכ"ל. וז"ל ספר החינוך (מצוה ש"ב) 'משרשי המצוה, כדי שנתבונן מתוך המעשה, החסד הגדול שעושה השם ברוך הוא עם ברייתו לחדש להם שנה שנה תבואה למחיה, לכן ראוי לנו שנקריב לו ברוך הוא ממנה, למען נזכור חסדו וטובו הגדול טרם נהנה ממנה'.

¹¹ והעד לזה, מה שעושה תנופה עם מנחת העומר, וז"ל המדרש (רבה פכ"ח) והניף את העומר לפני ה' וכיצד היה מניפו רבי חמא בר עוקבא בשם רבי"ח אמר מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא **למי שהעולם כולו שלו** מעלה ומוריד **למי שהעליונים ותחתונים שלו**. וכן עם כשבי עצרת, כמוש"כ רז"ל (סוכה ל"ז) מוליך ומביא מעלה ומוריד **למי שהשמים והארץ שלו**.

¹² בענין השגחת הבורא רבו כמו רבו דברי הראשונים בזה, ונעתיק לכאן מעט מזעיר כדי להלהיב הלבבות: הרמב"ן בסוף פרשת בא וז"ל שמעת היות עבודת גלולים בעולם בימי אנוש, החלו הדעות להשתבש באמונה, [א] מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כיחשו בה' ויאמרו לא הוא, [ב] ומהם מכחישים בידיעתו הפרטיות, ויאמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון, [ג] ומהם שיודע בידיעה ומכחישים בהשגחה ואמרו שלא ישיגה האל בבני אדם ואין עמהם שכר ועונש ויאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה אלקים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת משינוי עולם ומנהגו נתברר לכל ביטול הדעות האלה כולם, כי המופת הנפלא מורה א' שיש לעולם אלוה מחדשו, ב' ויודע, ג' **ומשגיח ויכול**, וכאשר המופת ההוא נגזר תחילה מפי הנביא, נתברר עוד אמיתת הנביאה, וכן אמר הכתוב במכות **למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ, להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים**, ואמר למען תדע כי לה' הארץ, להורות על היחידוש שהם שלו שבראים מאין, ואמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, להורות על היכולת שהיא שליט בכל, כי בכל זה היו המצריים מכחישים, אם כן האותות והמופתים גדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה.

והרא"ש באורחות חיים (סוף יום א') לבטוח בה' בכל לבבך **ולהאמין בהשגחתו פרטית** ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם **בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש ובוחן לב וחוקר כליות** - כי מי שאינו מאמין באשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלהיך אינו מאמין ואין זה ייחוד שלם.

והסמ"ק (מ"ע א') ביאר דמציאות אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, הוא להאמין שהקב"ה הוציאנו ממצרים, וז"ל 'פירוש, לאפוקי מן הפילוסופין שאמרו שהעולם נהג מאליו במזלות ואין לו מנהיג, ואפי' קיי"ס ויציאת מצרים וכל הנפלאות

ולכן סופרים בכל יום ויום ספירת העומר, להשריש בלבנו כי הקב"ה משגיח על הבריאה 'שבועות חקות ישמר לנו'. וע"י מצות הספירה קובע בלבו ובמוחו שהכל יכול שליט בהבריאה ומשגיח ולא עזב את הארץ, ולו הכח והממשלה והיכולת בעליונים ובתחתונים¹³.

נמצא שהנביא המשמיע את דבר ה' המזכיר לבריות שהוא בורא וגם מנהיג ומשגיח את העולם, בדרך אגב מודיע לנו טעם מצות ספירה¹⁴ שניתן להתבונן ולהעיד¹⁵ על יסוד היסודות זו, והוא השגחת הבורא יתברך שמו¹⁶.

ענף ב'

א'

ונראה להוסיף בזה נופך ע"ד הרמז, ע"פ דברי ספר העקרים (מאמר א' פ"ד) שכלל לנו ג' עיקרי עיקרים ביסודות האמונה, א' מציאות השם, ב' השגחתו, שמשגיח על בריאותו בכל רגע ורגע, ויודע כל מעשי בני אדם, ונותן שכר טוב לשומרו מצותיו, ומעניש לעובר על מצותיו, ג' תורה מן השמים.

שנעשו במזל היו, ויש לנו להאמין כי שקר הם דוברים, אכן הקב"ה מנהיג את העולם כולו ברוח פיו, והוא הוציאנו ממצרים ועשה לנו כל הנפלאות, ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה, שנ' (תהלים ל"ז) מה' מצעדי גבר כוננו'.¹³ ולפי"ז נתיישב ק' ספר החינוך (מ' ש"ו) למה מונין כמה ימים עברו ולא כמה ימים יש לנו למתן תורה, ולפי"ד ניחא כי עיקר המנין כמה ימים עברו בלי גשמים בהשגחה מלאה מבורא עולם, וברבות הימים יגדל הפלא ויתראה יותר השגחת הבורא יתברך שמו.

¹⁴ ואם באנו לזה י"ל באופן פשוט, שמצות ספירת העומר הוא להודות בכל יום של ימי הקציר להשי"ת שנתן לו התבואה, שהרי הולך וקוצר כל הימים הללו, ובכל יום מודה ומשבח לבורא יתברך שמו על התבואה שנתן לו ביום הזה. שוב ראיתי כעין זה בספורנו (ויקרא כ"ג י"ג) ולחיבת הקודש נעתיק דבריו במלואו וז"ל 'כי אמנם מכוונות הרגלים הם התפלה וההודאה, כמו בחודש האביב התפלה לקל על האביב, וההודאה על החירות, ובהיות כי הצלחת הקציר כפי מזג הזמן מתחלת האביב עד הקציר, כאמרו 'שבועות חקות קציר ישמור לנו', היה העומר הודאה על האביב כמקריב ביכורי השדה לבעלים, והיה הקרבן עמו לתפלה על העתיד, והיתה הספירה זכרון לתפלה יום יום, והיה חג הקציר הודאה על טוב הקציר, וחג האסיף על טוב האסיף עכ"ל.

וראה עוד ברבנו ירוחם (מ"ד ע"ד) שכתב כעין זה, שהימים האלו הם ימי דין על התבואה ולכך בא מן השעורים, ולכך אין נושאים נשים, ומגדלים שפם, בימים האלו, הו"ד בחק יעקב ס' תצ"ג סק"ג. וי"ל דכוונתו דזה גופא טעם מצות ספירת העומר שע"י קיום המצוה ידונו אותו ואת תבואתו לטובה.

ונראה דדבריהם בנויים על דברי רז"ל (ר"ה טז). 'תניא א"ר יהודה משום ר"ע, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקב"ה, הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת, מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקב"ה, הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן'.

ולעיל הע' ח' הבאנו דברי ספר החינוך על מצות הקרבת קרבן העומר, שהוא להודות לה' הטוב על המחיה שנתן לנו, ובהמשך כתב כדרכו בכמה מצות, וז"ל 'ומתוך שנהיה ראויין לברכה בהכשר מעשינו לפניו תתברך תבואתינו ויושלם חפץ השם בנו, שחפץ מרוב טובו בברכות בריותיו' עכ"ל.

ולפי"ד י"ל דהיינו הך, שע"י ההודאה בכל יום ויום על התבואה שזכה לקצור יזכה להשפעה גדולה, ונמצא מצות הספירה בכל יום הוא הודאה וסיבה להשפעה.

¹⁵ בתוס' השלם (אמור – גליס עמ' קי"ב) 'טעם למה העומר מונין מעומד, שהיא עדות שמעידין שכך וכך העומר', והוא תמוה מה עדות שייך בספירה, האם מעידין על ימי הספירה, אין זה כי אם ספירה ולא עדות, וע"ד הרמז יש לומר לפי דברינו, כי מעידין על השגחת הבורא, וכפי לשונו של רבינו בחיי לעיל, שמה שהגשמים אינו יורדים בזמן הקצירה הוא 'עדות' על ההשגחה.

¹⁶ ונראה דזהו כוונת המדרש בפרשתן (פכ"ח) וז"ל 'אמר ר"א כתיב (ירמיה ה) ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו יהי' לכן כולא ולית אתון צריכין ליה מן הדין (שם) שבועות חקות קציר ישמור לנו ישמור לנו מרוחות רעות ומטללין רעים ואימתי באלו שבע שבועות שבין פסח לעצרת' עכ"ל.

וראה פי' עץ יוסף שם, שפירוש כעין תפילה, וכעין מש"כ הספורנו (ראה הערה הקודמת), ולפי"ד ניחא מאוד.

ועפ"ז כ' שם¹⁷ וז"ל 'והמורה על היות ג' העיקרים הללו שורש ויסוד לאמונה אשר יגיע אל הצלחתו האמיתית, הוא מה שיסדו לנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת מוסף של ראש השנה ג' ברכות שהם מלכיות זכרונות ושופרות, שהם כנגד ג' עיקרים הללו, להעיר לב האדם כי באמנת העיקרים הללו עם סעיפיהם ושורשיהם כי מה שראוי, יזכה האדם בדינו לפני השם.

כי ברכות מלכיות, היא כנגד עיקר מציאות השם, ויורה על זה נוסח הברכה, 'על כן נקווה לך ה' אלקינו, לראות מהרה בתפארת עוזך, להעביר גילולים מן הארץ, והאלילים כרות יכרתון, לתקן עולם במלכות שדי' וכו', 'יכירו וידעו כל יושבי תבל, כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון וכו', ויקבלו כולם את עול מלכותך',

וכן ברכת זכרונות תורה על ההשגחה והשכר והעונש, וכן יורה נוסח הברכה 'אתה זוכר מעשה עולם, ופוקד כל יצורי קדם, לפניך נגלו כל תעלומות' וכו'.

וברכת שופרות היא לרמוז על העיקר השלישי שהוא תורה מן השמים, ועל כן היא מתחלת 'אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך, לדבר עמהם, מן השמים השמעתם קולך', ולפי שמתן תורה היה באמצעות קול שופר חזק מאד, כמוהו לא נהיה מן העולם, נקראת שופרות, כי הקולות והלפידים שהיו שם כבר היו בעולם כיוצא בהם או ממינם, אבל קול השופר בזולת שופר, לא היה מעולם, ולא יהיה כן עד זמן הגאולה, שהיא שעה שתתפרסם תורת האמת בפני כל העולם, ועל אותה שעה נאמר 'ואדני אלהים בשופר יתקע' וכו', עכ"ל.

ויש לרמז, שחג הפסח, ומצות ספיה"ע, וחג השבועות, הם גם נגד ג' עיקרים האלו:

חג הפסח: חג האמונה, בו משריש בלבו העיקר הראשון, שהוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.

שבעה שבועות של ספירת העומר: בו משריש בלבו העיקר השני השגחתו יתברך, שהוא משגיח בפועל בארץ, הנותן יורה ומלקוש בעתו, שבועות חקות קציר ישמור לנו. ואם הוא משגיח, הוא נותן שכר לשמורי מצותיו, ומעניש לעוברי מצותיו.

חג השבועות, יום מתן תורתנו: בו משריש בלבו העיקר השלישי שניתנה תורה מן השמים, וכמו שהיזהרנו בתורה, 'רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב באמר יקוק אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון'.

והחגים והמצות האלו האם בסדר מופתי, כי א"א להאמין בהשגחתו, אם אינו מאמין במציאותו¹⁸, וגם אין שום תוקף לתורה מן השמים, אם אינו מאמין בהשגחתו ובשכר ועונש.

¹⁷ וכ"כ המהרש"א ח"א ר"ה לב:.

¹⁸ כמו שהאריך בזה הרמב"ן בריש ספר האמונה והבטחון [ע"י מבוא שם אם אכן הרמב"ן כתבו] 'הבטחון הוא מורה עליה [על האמונה], שאי אפשר לו להיות קודם לה ולא להתקיים בלעדיה, וכל הבטח יקרא מאמין, אך לא כל המאמין יקרא בוטח, כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי, והפרי לאות על האילן עיי"ש עוד.

ולכן מתחילים בליל הפסח לאכול מצה ומרור ולספר על הנסים של יציאת מצרים, שהוא עמוד חזק באמונתנו¹⁹, שמי שברא את העולם גם יכול לשנות מערכות הטבע²⁰. ושוב משריש בלבו השגחתו יתברך, ושהוא גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו ע"י ספירת העומר כאמור, ואז מגיעים ליום מתן תורתנו לקבל את כל התורה ואת מצותיה²¹.

¹⁹ ועל דרך הרמז י"ל, שלכן נקרא חג הפסח כאן 'שבת', ממחרת השבת, כי שבת הוא יסוד האמונה. ובמ"א הארכתי לבאר כי שבת מורה ובא על החידוש, ומועדים מורים על ההשגחה, אמנם חג הפסח הוא יסוד האמונה, ולכן התורה קורא חג הפסח 'שבת' כי עיקרו בא על האמונה כיום השבת.

²⁰ וז"ל ספר החינוך (מ' כ"א) כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוה קדמון, חפץ, יכול, פועל כל הנמצאות הוא, ובידו לשנות כפי שיחפוץ בכל זמן מהזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבלנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים, הלא זה משתיק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים אמונה בידיעת השי"ת.

וז"ל הרמב"ן (בהשגות לאו ראשון) יציאת מצרים שנעשה באותות ובמופתים מחודשים, מורים על אלוה קדמון חפץ ויכול ומחדש, שענין יציאת מצרים ליודעיו משתק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת האלוה והשגחתו ויכלתו בפרטים ובכללים.

וכ"כ בפירושו (בדיבור הראשון מעשרת הדיברות) ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ, כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם, וגם תורה על החידוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, ותורה על היכולת, והיכולת תורה על הייחוד, כמו שנאמר (שמות ט' י"ד) בעבוד תדע כי אין כמוני בכל הארץ. וכ"כ באריכות סוף פ' בא, וע"ע נספח להגש"פ.

²¹ ועי' בס' גבורות ה' למהר"ל פ' מ"ז, שג' פעמים כתוב בתורה על עם ישראל ענין 'אמונה', א' כאשר בא משה לגאול אותם כ' 'ואימן העם', ב' בקרי"ס 'ואימינו בה' ובמשה עבדו, ג' במתן תורה 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן למען ישמע הם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם'. והוא נגד ג' יסודות הללו באמונה, מציאות ה', השגחה, תורה מן השמים. עיי"ש שכ' שבמצרים האמינו בהשגחה, ובקרי"ס אמונה, ואצל מתן תורה, תורה מן השמים.

ולולי דבריו הקדושים היה אפשר לומר רמז כעין זו בסדר של העיקרים, שבמצרים זכו ליסוד האמונה מציאות הבורא יתברך שמו ע"י האותות והמופתים ושידוד המערכות, ובקרי"ס האמינו בהשגחת הבורא יתברך שמו, שגומל טוב לשומרי מצותיו [ולדעם עם בני ישראל], ומענש לעוברי מצותיו [המצריים], ובמתן תורה ראו שהתורה מן השמים.

עו"ל כי השלש רגלים רמזים נגד ג' עמודי עולם אלו, פסח: חג האמונה, שבועות: עמוד התורה, וחג הסוכות: נגד ענני הכבוד, הבאים לסמל את השגחת הבורא יתברך, 'המוליך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון, אשר אין מים, המוציא לך מים מצור החלמיש, המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבתך וגו' (דברים ח' ט"ו – ט"ז), [ולשי' ר"ע נגד סוכות ממש, להשריש בלבנו לעשות כמו שעשו אבותינו שסמכו על הבורא יתברך שמו, 'לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה].

שו"ר במהר"ל שם וז"ל 'וכנגד אלו שלש אמונות שהם שרשים ויסוד לדת, צוה השם יתברך, בשלשה רגלים, ונקראים רגלים על שם שהם רגלי הדת שעומד עליהם הדת, כי חג הפסח בו נודע שהוא יתברך כל יכול על ידי אותו ומופתים עד קריעת ים סוף, שהיה בשביעי של פסח, ובו נודע בבירור שהכל ביכלתו ואין חוץ ממנו, וחג השבועות בו נודע נתינת התורה, וחג הסוכות שהושיב אותם בענני כבוד בשמירתו, וזה מורה על ההשגחה והשמירה שהיה עליהם ולא עזב אותם שהושיב אותם בסוכות שהיא השמירה, וכמו שאנו אומרים פורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים' עכ"ל.

ומה שאין החגים בסדר מדרגות האמונה, המתחיל באמונת החידוש, ושוב היכולת וההשגחה, ואח"כ תורה מן השמים, יש לדחוק כי כתבנו שספיה"ע בא להשריש אמונת ההשגחה, ועי"ז בחג הפסח ספיה"ע וחג השבועות, כבר למד ג' עיקרי אמונה הללו, אמנם בזמן האסיף יש חשש גדול שיחשוב איש בלבבו, כי כחי ועוצם ידי עשו לי את החיל הזה, אז חוגגים שוב את חג הסוכות, להזכיר תמיד, שרק ברכת ה' היא תעשיר.

עוד י"ל באופן אחר הא"ך חג הסוכות, מורה על עמוד השכר והעונש, כי חג הסוכות מרומז על לעתיד לבוא כמבואר בספיה"ק, ואז יתקיים השכר והעונש הגדול, בבוא יום הגדול והנורא.

ולפי"ז י"ל דהחגים מסודרים על סדר קיומים, חג הפסח נגד אמונה, שהוא בריאת העולם, ואחרי זה חג השבועות נגד מתן תורה, ואחרי חג הסוכות, נגד השכר והעונש שיקויים לעתיד לבוא. [ומה שסידרו בסדר אחר בחג הפסח, ימי הספירה, וחג השבועות, כמבואר בגוף המאמר, כי בעת הלימוד והשרשת היסודות ודאי הסדר הוא, בראשון להאמין בבורא עולם, ושוב להאמין שיש שכר ועונש והתיחסות בין הבורא להנבא שרוצה שיקימו מצותיו, ושוב לבאר מה הם המצוות הנאמרות, ולכן בעת לידת עם ישראל, ניתן להם היסודות באופן יאות ללומדם, ושוב סדר החגים כסדר קיומים].

ואם באנו לכאן י"ל כי החגים בחודש תשרי גם יסודו להשריש אמונת אלו, ראש השנה יום הרת עולם, להשריש האמונה בבורא עולם, יום הקדוש יום קבלת הלוחות השניות נגד מתן תורה, וחג הסוכות נגד ההשגחה ושכר ועונש כאמור.

נמצא שמצות ספירת העומר הוא אכן הכנה גדולה לקבלת התורה, ע"י לימוד ושינון של יסודות האמונה וההשגחה.²²

ב'

יסוד זה שאמונה חזקה בהשגחת הבורא הוא הקדמה לקבלת התורה, הגם שהוא דבר פשוט ומבואר לכל, שאם אינו מאמין בשכר ועונש, מה יועיל במצוה אין אין מצוה, ומה יתרון בלימוד גזירות הבורא, אין שם דין וחשבון ושכר ועונש, מ"מ כדאי להעתיק לכאן דברים ברורים מספר 'תורת המנחה'²³ (דרשה ע"ד – כי תבוא) וז"ל 'וזהו יסוד התורה ועיקר העבודה ועמוד האמונה, שכשאדם מאמין שיש עליו משגיח ורואה ומכיר כל מעשיו וגומל לו כפי מפעליו, אז תהיה אמונתו שלימה, ויראתו טהורה ועבודתו רצויה ותורתו תמימה ויהיה עובד מאהבה ומיראה, וכל זמן שישמן לבו ויכבד אצלו וישע עיניו ולא יאמין שיש עליו משגיח וגומל לו כמעשהו, יעשה כל הישר בעיניו שאינו ירא לא מעונש ולא מפורענות' עכ"ל.

ענף ג'

וכדמות ראייה שהימים האלו בין פסח לעצרת, מיוחדים הם להשריש בלבנו עמוד התורה 'שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשמורי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו' מצינו במתני' במס' עדיות (פ"ב מ"ט) 'משפט רשעים בגיהנם, [דעת] רבי יוחנן בן נורי [שהוא] מן הפסח ועד העצרת, שנאמר ומדי שבת בשבתו'.

ובחק יעקב (סי' תצ"ג סק"ג) מציין לדברי השבלי לקט (סי' רל"ה) בשם אחיו ר' בנימין, שמהאי טעמא אין נושאים נשים בין פסח לעצרת, כי באותו זמן דנים את הרשעים.²⁴

הרי דהימים שבין פסח לעצרת הם ימי דין שדנים בשמים הזכות והחובה, המצות והחטאים, וזה זמן מיוחד להשריש בקרבנו, עיקר ויסוד גדול זה, שהקב"ה משגיח בברואיו לשקול במאזנים התנהגותם וע"פ גומל טוב או להיפוך חלילה.

ענף ד'

ובמ"א כתבתי לרמז בזה הג' שבתות שכל בטור או"ח סי' רצ"ב 'מה שתקנו בשבת ג' ענייני תפלות, אתה קדשת, ישמח משה, אתה אחד, וביום טוב לא תקנו אלא אחת, אתה בחרתנו, מפני שאלו ג' תפלות תקנום כנגד ג' שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית, כמו שמוכיח מתוכו, ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה, דלכו"ע בשבת ניתנה תורה, ואתה אחד כנגד שבת שלעתיד'.

וי"ל שג' שבתות אלו באים להשריש ג' יסודות הללו, שבת בראשית נגד אמונת החידוש, שבת מתן תורה נגד תורה מן השמים, ושבת לעתיד לבוא, נגד שכר ועונש, כי אז לעתיד יגיע השכר והעונש האמיתי, ושוב מצאתי שכל"כ בפירוש בשלה"ק (מס' שבת אות ע"ד) עיי"ש.

וע"ד הרמז אולי י"ל שהג' האבות הם כנגד ג' יסודות הללו, אברהם פירסם את אמונת אל, והוא נגד יסוד הראשון אמונתו בו יתברך, אצל יצחק מצינו באופן מופלא התייחסות הבורא אל הנברא שחפץ בעבודתו ע"י העקידה, והוא יסוד השני ההשגחה והשכר והעונש, דהיינו שהבורא רוצה ומתייחס לעבודת הנברא, יעקב נגד התורה, ויעקב איש תם יושב אהלים.

²² ואף בלי דברי ספר העיקרים י"ל ע"פ מש"כ במאמרים לז' של פסח שנת תשע"ז, שיציאת מצרים מורה על האמונה, וקרי"ס מורה על ההשגחה (ראה הערה הקודמת), ולפי דברינו כאן, אפשר להוסיף כי יום א' של פסח ניתן להשריש את האמונה בה' על ידי מצות קרבן פסח מצה ומרור, ומיום ב' של פסח עד חג השבועות ניתן להשריש בלבנו את השגחת הבורא, ואז נהיה מוכנים לקבל את התורה, ולשמוע מפי הגבורה 'אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'.

²³ ראה לקמן הע' כ"א.

²⁴ וראה עוד לעיל הע' י"ד בשם רבנו ירוחם שהימים שבין פסח ועצרת הם ימי דין.

ועל דרך הרמז מיוחדים הימים האלו בין חג הפסח לחג השבועות לעבוד עבודה זו, להשריש בלבנו עמוד התורה, שהקב"ה משגיח על בריותיו. כי לא היו ימים לישראל שבטחו בה' וסמכו עליו, כמו הימים האלו, כמו ששם השם יתברך בפי הנביא (ירמיה ב' א' - ב') נִהְיָ דָּבָר ה' אֵלַי לְאָמֹר. הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם לֵאמֹר, כֹּה אָמַר ה', זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ כְּלֹלֶתֶיךָ, לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה. וּמִפֹּרֶשׁ בְּמַכִּילֶתָא (דרבי ישמעאל, בא פי"ד, הו"ד ברש"י שמות י"ב ל"ט) 'וגם צדה לא עשו להם', להודיע הקדוש ב"ה שבחן של ישראל, עד שלא אמרו למשה האיך נצא למדבר ואין לנו צדה לדרך אלא האמינו והלכו אחר משה, ועליהם מפורש בקבלה הלוח וקראת באזני ירושלים זכרתי לך וגו'.

ובמכילתא דרשב"י (הופמן עמ' 48) 'כדאי אמנה שהאמינו בי ישראל במצרים אני קורע להם את הים שלא אמור למשה, לאין אנו יוצאין למדבר תוהו הזה שאין בו כלום, ואי בידינו מחיה לדרך, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה'.

ובתד"א (תדא"ר פי"ז) 'חסד נעורייך, כשיצאו ישראל ממצרים למדבר, על חררה אחת יצאו, ולא הרהרו על דרכיו, ולא אמרו דבר אלא היו תמימי דרך בדבר'.

ובמדרש תנחומא (בובר בשלח ט"ז) 'מהו ויסע משה, בשעה שאמר להם שיסעו, לא אמרו לו, להיכן אנו נוסעין למדבר, שמא אין בו כלום, אלא עמדו ונסעו להם, על פי אמנה, אמר ירמיה הלוח וקראתי באזני ירושלים לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה'.

והתורה משבח את עם ישראל על זה בשירת האזינו ככתוב (דברים ל"ב י') יִמְצְאוּהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, וּבְתֵהוּ יִלָּל יִשְׁמֹן, וּבִרְשׁוֹ 'אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר וכו'²⁵, ארץ ציה ושממה, מקום יללת תנינים ובנות יענה, אף שם נמשכו אחר האמונה, ולא אמרו למשה האיך נצא למדברות מקום ציה ושממון, כענין שנאמר לכתך אחרי במדבר'.

ועל עידן ההוא ניבא הנביא (ירמיה ל"א א') כֹּה אָמַר יי' מִצָּא חֵן בְּמִדְבָּר, שְׁעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זָכוּ לִמְצוֹא חֵן בְּעֵינֵי ה', בגודל אמונתם ובטחונם בו.

הרי שבשבועות האלו אחרי יציאת מצרים לפני קבלת התורה, עמדו אבותינו במדריגה גדולה מאוד באמונתם ובטחונם בה' שהוא משגיח עליהם, עד שהלכו לארץ ציה וצלמוה מבלי שום שאלות.

ובזה קידשו הדור דעה, דור יוצאי מצרים, דור מקבלי התורה, את הימים האלו, לעבודה גדולה זו, לספור ספירת העומר ולהשריש בלבנו עמוד תורתנו הקדושה, והוא אמונה מלאה בה' ובהשגחתו, עד שמגיע למדריגת הבטחון²⁶.

²⁵ ראה בפנים ההמשך.

²⁶ ועל דרך הדרוש יש לפרש המשך הכתוב (ירמיה ב' ג') זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ כְּלֹלֶתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה. קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לִי יְרֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ כָּל אֲכָלִיו יִאֲשֻׁמוּ רָעָה תִּבְאֵל אֲלֵיהֶם נָאָם יי'. וברש"י פי' (ע"פ התרגום) קדש ישראל, כתומה, ראשית תבואתה, כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו.

ב'

והימים האלו כיסוד והשרשה של מידת הבטחון בעם בני ישראל היוצאים ממצרים הצועדים לקראת קבלת התורה, ביאור לנו היטב רבינו בחיי (בשלח) וז"ל 'ודע כי כל עניני ישראל ומקריהם במדבר, הכל היה נסיון גמור כדי שיגדלו נפשם השכלית במדרגות הבטחון שהוא שרש האמונה, כדי שיהיו ראויים לקבל התורה, ולסבה זו קרע להם את הים מדי עברם לתוכו ולא בבת אחת, גם אחרי צאתם מים סוף אל מדבר שור ובאו למרה, והיו מתוקים חזרו ונתמררו, ועל ידי העץ חזרו למתיקותם, וכל זה נסיון גמור, וכענין שכתוב ושם נסהו. גם ירידת המן דבר יום ביומו, ולא לימים רבים הכל נסיון גמור, כענין שכתוב ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו. גם אחרי היותם ברפידים ורפו ידיהם מן התורה שקבלו במרה ובעונש זה בא עמלק ונלחם בהם, כי בעון בטול תורה הצרות באות לעולם, כל העניינים האלה היו נסיון גמור כדי לקבוע בנפשותם מדת הבטחון' עכ"ל.

ויש לתמוה למה נקט הכתוב כמשל להמשיל שמי שיזיק את ישראל (העם שהלך אחרי ה' במדבר) יענש כמו כעונש האוכל לפני הקרבת העומר, ולא נקט שאר איסור.
ולפי דברינו נראה, כי הנביא מזכיר כאן זכות עם ישראל שהלכו אחריו במדבר באמונה גדולה, אף שהוא ארץ לא זרועה, והיינו טעמא דמצות ספירת העומר להשריש את העיקר הזה, שבזה משבח הקב"ה את עמו, ולכן נקט האיסור הזה, לרמוז שתרווייהו מיישך שייכא אהדדי.

חלק ב'

בענין השגחה פרטיות לבעלי חיים, והשגחה מיוחדת להמאמין ובוטח בה'

נקודת השיחה: הכנה ל"ג בעומר, משנת רשב"י בענין השגחה פרטיות.

[והוא המשך להשיחה הנ"ל בענין השגחה פרטיות, ומפני שהוא שלב שני בענין ההשגחה, וגם שהשיחה מיוחדת ל"ג בעומר, נחלק לשני מאמרים].

הקדמה: בשבוע הבעל"ט חל יומא דהילולא רבתי של התנא האלקי רשב"י, ומכל קצוי תבל יתקבצו רבבות בני אדם להתפלל על ציון המצוינת של האי תנא שהמליצו עליו כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, בשעת דחקו של אדם, ומפורסם שהאי יומא, ומקום הקדוש מסוגל לישועות שלא כדרך הטבע, ואף שאין צריך לפנים, כי בזכותו של האי תנא רבתי, אור המופלא קודש הקדשים, נושעים בישועות, כי כוחו גדול בשמים להמליץ טוב על עמו ישראל, בכוחא דהתירא, להתיר את עם בני ישראל מבכלי הצרות. אולי בכל זאת יש להוסיף טעם לשבח, ע"ד המוסר וההתעוררות, למה מסוגל יומא דהילולא של רשב"י ליום של ישועות, ע"פ משנתו הטהורה, וע"י התחזקות במדה זו נזכה בתוך עם ישראל להתרומם ביומא הילולא דא, ונזכה להיות כלי מחזיק ברכות וישועות.

ענף ה'

א.

בתוס' פ"ק דע"ז (טז: ד"ה דימוס), מביא סיפור נפלא מהירושלמי (פ"ט דשביעית ה"א) על דבר יציאת רשב"י מן המערה, והאי לשונו: "ר"ש בן יוחי עבד טמיר במערתא תלת עשר שנין, במערת חרובין דתרומה [י"ג והוה אכיל חרובין ותמרים], עד שהעלה גופו חלודה, לסוף תלת עשר שנין, אמר לינה נפיק חמי מה קלה עלמא, נפיק ויתיב ליה על פומא דמערתא, חמא חד צייד, צייד ציפרין, פרס מצודתיה, שמע ברת קלא אמרה, דימוס, ואישתזב' ציפור, [בתוס' הלשון, 'כד הוה אמרה דימוס הוה פסגה, פי' היה העוף נמלט מן הפח, וכד הוה אמרה ספיקולא, הוה מחצדא, פי' הוה מתלכדא בפח'] אמר ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא כ"ש בר נשא [בתוס' הלשון 'ושמעת מן הדא, אפי' ציפורה קלילא מבלעדי שמיא לא מתצדא, כל שכן בר איניש']²⁷.

האגדה הזאת אומרת דרשוני, כי מה נתחדש אצל רשב"י, האם לא ידע בעת שישב במערה שציפור מבעלדי שמיא לא מתצדא, ואת"ל שעד השתא לא ידע, כלומר לא סבירא ליה, שהקב"ה משגיח על העופות, [ראה להלן פלוגתות הראשונים בזה] אמנם על בני אדם ודאי הקב"ה משגיח, ואין אדם נוקף אצבעו למטה אם אין מכריזין עליו מלמעלה, ומה ניתוסף לו מהקב"ה מהעופות, האם לא האמין שכל מעשיו הוא בהשגחה מאת הבורא יתברך שמו.

ומה גם שהטעם שנתחבא רשב"י במערה אף שודאי ידע והאמין בהשגחה, מ"מ הרי אין סומכין על הנס כ"ש במקום דשכיח הזיקא דבעלי בחירה מלכות רומי להזיקו, ואם כן, מה ראה אצל העופות שהחליט שיצא מן המערה על אף הסכנה של ידא אריכתא של מלכות הרשעה.

²⁷ וכ"ה במדרש שו"ט י"ז י"ג, ובב"ר ע"ט ו'.

ב.

בחלק א' של המאמר הארכנו בענין העבודה בימים האלו להשריש בלבנו את עמוד האמונה שהקב"ה משגיח בבריותיו. ואם בענין השגחת הבורא יתברך שמו אנו עוסקים, עלינו להביא בקצירת האומר פלוגתת הראשונים הידוע בענין ההשגחה בבעלי חיים.

ונתחיל בדברי הרבינו בחיי שם וז"ל השגחה הפרטית אינה נמשכת אלא אחר השכל, ועל כן אינה נמצאת בשאר בעלי חיים, וכל שכן בצמחים, שאין לומר כי העלה שנפל לו מן האילן הוא בהשגחה מאת הבורא יתעלה, ולא שזה העכביש טרף זה הזבוב בגזרה מאתו יתברך, ולא הרוק שרקק ראובן ונל על היתוש והרגו שהיה ממנו יתעלה, ולא שזה הדג חטף ובלע התולעת הצפה על פני המים ברצון אלקי, אלא כל זה מקרה גמור, והראיה שאין בשאר בעלי חיים השגחה פרטית, מה שאמר חבקוק, (חבקוק א' י"ד) ותעש אדם כדגי הים וגו', למדך הכתוב כי שאר בעלי חיים נעזבים הם, אין ההשגחה בהם פרטית, אבל בבני אדם אינו כן, זה הוא שאמר, (שם י"ב) ה' למשפט שמתו, ללמדך שהשגחת ה' יתברך פרטית על האדם להנהיגו בדרכי המשפט ולהוכיחו בתוכחות על עון עכ"ל.

וכן דעת הרמב"ם בספר המורה (ח"ג פ"ז) עיי"ש באריכות ואעתיק מקצת לשונו שם, וז"ל ואשר הביאני לזאת האמונה הוא, שאני לא מצאתי כלל בדברי ספר נביא, שיש לאלוק השגחה באיש מאישי בעלי החיים, כי אם בבני אדם לבד עכ"ל הנצרך.

וכן דעת הרמב"ן סוף פרשת בא וז"ל ויעש אדם כדגי הים שלא ישגיח האלקים בהם ואין בהם עונש או שכר עכ"ל, ובפרשת נח עה"כ מיד כל חיה אדרשנו וז"ל ואין בחיה דעת שתענש או תקבל שכר עכ"ל, וביותר בפירושו על איוב (ל"ו ז') וז"ל ולא בא בתורה או בנבואה שיהיה הקל משגיח ושומר אישי שאר הבריות שאינן מדברות, רק שומר את הכללים [כללות המין] בכלל השמים וצבאם עכ"ל.

וכ"כ בספר החינוך (מ' קס"ח) וז"ל ולפי שהדעות רבים בהשגחת הקל על כל ברואיו יבאו בה הרבה פסוקים במקרא, והרבה מצות להורות על הענין, מהיותו פנה גדולה בתורתנו, שיש כתות בני אדם יחשבו כי השגחת השם יתברך על כל המינין בפרט בין אנשים או שאר בעלי חיים, ויש מהן כתות יחשבו כי השגחת השם ברוך הוא על כל ענייני העולם בין בעלי חיים או כל שאר דברים, כלומר שלא יתנועע דבר אחד קטן בעולם הזה רק בחפצו ברוך הוא ובגזרתו עד שיחשבו כי בנפול עלה אחד מן האילן הוא גזר עליו שיפול, ואי אפשר שיתאחר או יקדם זמן נפילתה אפילו רגע, וזה דעת רחוק הרבה מן השכל, וכו'.

ואנחנו בעלי הדעת האמתית לפי מה ששמעתי נשים השגחתו ברוך הוא על כל מיני הבעלי חיים בכלל, כלומר שכל מין מן המינין הנבראין בעולם יתקיים לעולם לא יכלה ויאבד כולו, כי בהשגחתו ימצא קיום לכל דבר, בומין האדם נאמין כי בהשגחתו ברוך הוא על כל אחד ואחד

בפרט, והוא המבין אל כל מעשיהם וכן קבלנו מגדולינו, וגם נמצא על זה הרבה כתובים יורו כי הענין כן עכ"ל²⁹²⁸.

ג.

ומצינו דעה זו בספרי האחרונים ראה מש"כ רבינו הרמ"א בספרו תורת העולה ח"ג פט"ו וז"ל 'כי כבר ידוע מענין השגחה הפרטית שאינה אלא במין האדם, אבל בשאר בעלי חיים אינה אלא במינים, וכמוש"כ הרב המורה.

וכ"כ הרה"ק רמ"ק בספרו שיעור קומה (פנ"ד) וז"ל 'אמנם לא תהיה השגחה פרטית על שור מן השוורים, או על שה מן הצאן, אלא על כן המין כולו יחד יהיה ההשגחה, כדפי' לבני עורב אשר יקראו, וכיוצא בזה וכו', אמנם על הדבר הכולל כל המין ימצא ההשגחה אפי' על הפרט וכו', אמנם אם יצא עורב מקינו אם ימות אם יחזור לקינו או אם ירמסוהו גמל זה אינו השגחה פרטית, אם לא יהיה לצורך מין האדם וכו'³⁰.

וכן כתוב רמח"ל³¹ במאמר העיקרים (ערך 'בהשגחה') 'הנה האדון ב"ה משגיח תמיד על כל בריותיו ומקיימים ומנהלם כפי התכלית שבעבורו בראם. ואמנם בהיות שנתחד המין האנושי להיות בו השכר והעונש כפי מעשיו, גם ההשגחה בו משונה מההשגחה בשאר המינים, וזה כי ההשגחה בשאר המינים הוא לקיום המין ההוא באותם החוקים והגבולים שרצהו ית' שמו, והנה ישגיח בפרטי כל מין ומין, למה שמגיע מהם אל כלל המין כולו, אך לא למה שהם אישים כי הנה אין התכלית בם אלא לשלימות המין הכללי, אמנם המין האנושי כל איש ואיש ממנו מלבד מה שמגיע ממנו אל כללות המין, הנה יושגח ביחוד על כל מה שהוא בפני עצמו, ויודנו מעשיו כלם ביחוד כפי פרטות ענינו.

ד.

לעומת זה מצינו כמה ראשונים החולקים על דעה זו, ודעתם שיש השגחה בבעלי חיים³², ראה ברד"ק תהילים (קמ"ה) עה"כ צדיק ה' בכל דרכיו, וז"ל וזה מבוכה גדולה בין החכמים, כי מהם אומרים כי כשטורף האריה הכבש והדומה להם, הוא עונש הנטרף מאת הקל יתברך, וכדומה לזה מצאתי בדברי רז"ל (חולין סג.) ר' יוחנן כד הוי חזי שלך ששולה דגים מהים היה אומר (שם ל"ו) משפטיך תהום רבה. ומהם אומרים כי אין גמול ועונש בכל מיני החיים אלא לאדם בלבד. ואנחנו נאמר יש גמול ועונש לשאר מיני בעלי חיים בעסק האדם, כי הנה מצאנו ומיד כל חיה אדרשנו (בראשית ט' ה') ונאמר (חבקוק ב' י"ז) ושד בהמות יחותן, ונאמר בגמול (מ"א י"ג) ולא שבר את החמור, ופירשו רז"ל גמול בבהמות כגון החמור והכלב, כי אמרו רז"ל (בכורות ה:) מה נשתנו פטרי חמורים מכל בהמות לפדותם, ופירשו לפי שטענו ביזתם של ישראל, ונאמר

²⁸ וראה מש"כ המאירי (בית הבחירה מגילה כה:) בביאור המשנה האומר על קן צפור יגיעו רחמיך, משתקין אותו, 'ונראה לי מפני שהוא מיחד השגחה פרטית בבעלי חיים, וכבר אמר הנביא (חבקוק א' י"ח) כמתרעם, 'ותעשה אדם כדגי הים', הורה שאין השגחה פרטית בבעלי חיים רק על האדם לבד'.

²⁹ וכ"כ בספר העקרים מ"ד פ"א, ובספר שומר אמונים ויכוח שני פ"א, וע"ע שו"ת מהר"ם אל אשקר סי' קי"ז.

³⁰ עיי"ש עוד בפנים.

³¹ בענין דעת הרמח"ל בזה אכמ"ל.

³² וראה עוד דברי רס"ג בספרו אמונות ודעות מאמר ג' פ"י.

(שמות כ"ב) לכלב תשליכון אותו, בשכר לא יחרץ כלב לשונו (מכילתא משפטים קצ"ה) מלמד שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריאה ובריאה, ויש דעת אחרת ואין ראוי לכתבה עכ"ל³³.

והרחיב בזה את הדיבור בספר תורת המנחה לר' יעקב סקולי [תלמיד הרשב"א³⁴] (דרשה ל') בביאור המזמור לה' הארץ ומלואה (תהילים כ"ד, רשמתי בקיצור גדול, ראה בפנים באריכות) וז"ל מזמור זה אמרו דוד המלך ע"ה כנגד בעלי אמונות הרעות האומרים שאין השגחת בעולם השי"ת בעולם, והם נחלקים לשתי כתות וכו' והכת האחרת אומרת שאין ההשגחה בפרטים אך יש השגחה כללית וכו' ואמר זה המזמור כדי להוציא מלבם של אלו השתי כתות, ולעקור אלו האמונות הרעות וכו' וכנגד הכת השנייה האומרת שיש השגחה כללית אבל לא פרטית, ר"ל במין האנושי בכלל, ולא בשאר בעלי חיים אפי' בכלל, אמר תבל ויושבי בה, שהוא ית' ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ, והשגחתו על כל העולם ויושבו בין באקלימין בין באומות, שאע"פ ששאר האומות מסורים ביד השרים זולתי ישראל, וכמו שארז"ל בקרבנות החג, אעפ"כ השגחתו ית' על כל העולם כולו, בין במין האנושי בין בשאר בעלי חיים, ושמא תאמר שאין ההשגחה אלא בבעלי החיים ולא במין הצומח, לכך אמר תבל ויושבי בה, ולא אמר ויושביה, והוסיף 'בה' לרבות מין הצומח, שאין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין עליו ממונה מלמעלה מכה אותו ואומר לו גדל (ב"ר י' ז') והכל בהשגחת הבורא ית' עכ"ל.

וראה עוד מש"כ בספר הגור (לר' נפתלי הירץ טרויש מפפד"מ, נדפס בישורין כרך כ"ו, עמ' 109) בענין מכות מצרים וז"ל 'חזר ואמר לו [משה רבנו לפרעה] כה אמר ה' אלקי העברים של את עמי, כלומר אלקי העברים הוא השולט בכל, ולהראות לך באתי כי הוא כל יכול ומשגיח בפרטים, היודע להבחין ולהכות כל עשב השדה אשר אביב וגבעול, ולתת הפרש בין חיטה וכוסמת אשר אפילות היו, ולכך אמר כל מגפותיי, ר"ל שני מגפותיי וכו' ומהו שני מגפות הוא הברד על הבכורות, דהיינו אביב וגבעול, כשם שיודע אני להבחין בזה כך יודע אני להכות ולהבחין בין טיפה של בכור לשאינו בכור, וזהו שפירש רש"י כל מגפותיי, למדו מכאן שמכות בכורות שקולה כנגד כל המכות, בא לומר מכת בכורות, דהיינו עשב הבכור שהוא אביב וגבעול, כמו הפשתה והשעורה, ולא חטה וכסמת כי אפילות הנה, והוא העדאה הגדולה על פרטי ההשגחה מהא' לתברך על העשבים, ועל בכורי אדם כמו כן, ולזה סיים ואמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, כלומר משגיח בארץ עכ"ל³⁵.

ה.

³³ וע"ע מש"כ בפירושו מלכים א' י"ג כ"ח, ונראה דעתו שיש השגחה על בעלי החיים עכ"פ בעסק האדם, ויש להרחיב ואכ"מ.

³⁴ כ"כ המדפיסים המהדורה החדשה, ראה שם במבוא שאין הדבר ברור כלל. ודרך אגב יש לציין כי מצינו בספרו כמה ענינים מחודשים שנזכרו בספרי האחרונים, שלא מצינו זכרם בדברי הראשונים שלפניו, ראה מש"כ בענין לצביונם נבראו בפרשת מטות מסעי [נזכר ג"כ ברבינו בחי" פ' כי תצא, ובשערי אורה לר"י גקטילה ראה מאמר 'לצביונם נבראו']. ואולי כותבם בהשפעת חכמת הקבלה שנתפשט בזמנו, ויש להאריך בזה ולא כתבתי כי אם הרושם שעשה עלי לפום ריהטא ואכ"מ.

ואגב דאגב אציין שהוא המקור הראשון שמצאתי שמזכיר ענין קושי השעבוד שבשביל זה יצאו בני ישראל ממצרים טרם זמן ד' מאות שנה שנגזר, (והוא בדרשותיו בפרשת מצורע, וראה קובץ עץ חיים י"א עמ' שכ"א שנלאה למצוא מקור קדום לזה).³⁵ ובאמת י"ל שכאן היה נס פרטי כדי לאמת ענין ההשגחה על בני אדם מכ"ש של העשבים, אבל אין הכוונה לחלוק על דעת הרמב"ן ובדרך כלל אין השגחה פרטית על צמחים, אמנם הלשון 'והוא העדאה הגדולה על פרטי ההשגחה מהא' לתברך על העשבים', משמע שדעתו שתמיד יש השגחה על העשבים.

ובדורות האחרונים קיימו וקיבלו עליהם ועל זרעם לילך בדעה זו, ומפורסם שהרה"ק הבעל שם טוב זי"ע עסק הרבה לפרסם אמונה זו.³⁶

וכן מצינו בהרבה ספרי תלמידי בעש"ט, ראה בספה"ק פרי הארץ (פ' בא) 'והנה באמת רחוק מרשעים ויפג לבם להאמין השגחה פרטית כזו, שאין אדם נוקף אצבעו (חולין ז:): ואין שום עשב יבש ונעקר ואין שום אבן נזרק כי אם בזמן ומקום הראוי לו, כמאמר (קהלת י"א ג') אל מקום שיפול העץ שם יהוא, ואין שום תנועה גדולה וקטנה מן הצמצום הראשון עד שפל המדרגות שבארץ ותחת לארץ, הכל מאתו יתברך כפי חכמתו בשמו ולכבודו לגלות אלקותו וחכמתו ומדתו יתברך וכו'.

וראה מה שכ' בספר אמרי פנחס (קאריץ, שער אמת ואמונה א' מ"ג) 'שאדם צריך להאמין שאפילו קש המונח על הארץ, הוא בגזירת השי"ת שגזר להיות מונח שם'.

וראה עוד מש"כ בספר יהל אור להרה"ק הצמח צדק (תהלים ל"ז ז') 'בחולין פ' אלו טריפות (ס"ג.) ר' יוחנן כי הוה חזי נמלה אמר צדקתך כהררי אל, ופרש"י דאפילו נמלה אית לה חיותא כגדולה ומפשטיך אף בתהום רבה שזמנת שלך לשפוט ולעשות נקמת בדגת היים להמית המזומנים למות לשון מורי עכ"ל (רש"י). ומכאן הביא אאזמור"ר נ"ע³⁷ (בעל התניא) תשובה לדברי האומרים שהשגחה פרטית אינו רק במין האדם שהרי אף פרטי הדגים מושגחים, וכן איתא ברבות וישלח פע"ט, צפור מבלעדי שמיא לא מיתצדא וכו',³⁸

וכ"כ בספה"ק דברי חיים (מקץ) 'וגם אין לבטוח בשום אדם רק ליד בבירור כי ד' עינו אל יראיו והוא זן ומפרנס לכל ומנהיג העולם בחסדו וא"א לשום נברא לחיות בלתי שהבורא כל עולמים מחיה וזן אותו והכל בהשגחה, הגם שהרמב"ם ז"ל דעת אחרת לו בזה, אבל באמת לפי דעת חז"ל³⁹ אפי' צפור לא ניצוד בלתי השגחה מלמעלה וכפי הידוע שכל מעשה בראשית המה בשביל האדם, ואין האדם בכללו צריך כל הברואים וגם שאין ידוע לנו האיך ומה, אבל האמת כי אין מותרת בבריאה, ומה שנראה מותר גם הוא לאיזה תכלית לצורך האדם כמבואר במדרשים, אבל הכל לצורך האדם, והאדם מושגח על כל איבריו וצרכיו בפרטות ממילא נשגח הכל ע"י, ולא קשה ק' הרמב"ם ז"ל שם'.

וכן משמע מדברי רבינו הגר"א (יהל אור קנ"ז.) 'ומקרה אדם ובהמה יצירה ועשיה, ומקרה אחד שכולל בבריאה שותף וכו', והוא הנהגת הטבע אבל הכל אלקים שופטים והשגחה, כי אין אדם נוקף וכו', ואפי' ציפרא קלא לית מתציד וכו', אלא שהטבע הוא השליח כי נגזר על זה להעשיר וזה להעני שולח השי"ת שזה יאבד וזה ימצא, ואין עושה נס שיברא ממון ומזה יפרח הממון לשמים וזהו הטבע, והוא דרך משל שמלך יושב בבית מלכותו ורואה מרחוק את כל אדם בצד א' ובהמה בצד אחר והוא שולח לאדם מזונותיו חטים ע"י תחבולות ע"י גלגלים וחבלים ושאר דברים עד שמגיע אליו, וכן לבהמה שעורים והם אינן רואין רק הסיבה הקרובה להם וסוברים

³⁶ מקור

³⁷ וע"ע ספר מאמרי אדה"ז וירא עמ' ק"י – ק"א.

³⁸ וע"ע בהקדמתו של הרה"ק מראדזין ז"ל לספרו של אביו בית יעקב. וראה עוד בשו"ת מנחת אלעזר ח"א ס' נ"א.

³⁹ הכוונה כמובן להירושלמי שמביא תוס', ראה בתחילת המאמר.

וראה בספר ריקנטי פ' כי תצא שמיישב את דברי הרמב"ם שלא יסתור ממאמר זה.

שזה הסיבה הוא מעצמו, ועוד לו רשת פרוסה להביא אותם על מקום הליכתם, וכשהגיע עתם מושך משם הרשת ונלכד בצוארו ומת והסכל מדמה בדעתו שמקרה קרה לו וגם זה הוא ע"י טבע שמסבב לו מאכל רע וכמ"ש (חגיגה ד: ה.) דמשגרא תנורא קדחה וכו', והן הכל נסים נסתרים ונסים נגלים נעשין ע"י שם הויה כידוע וכו'.⁴⁰

ו.

הנה ענין רואות שיעקר יסוד מקור ובסיס שיש השגחה פרטיות על בעלי חיים הוא מימרא דרשב"י בעת שיצא מן המערה שראה שציפור מבלעדי שמיא לא יבדא.

וראה דבר נפלא בספר יערות דבש (ב' ו')⁴¹ וז"ל 'עי' בדברי הרמב"ם במו"נ דדעתו דעל אדם, ה' משגיח בפרטות, אבל על בהמות ועופות, אין משגיח בפרטות כי אם בכל המין, והרמב"ן חולק'.⁴² וזהו מאמר חז"ל במדרש רבה רשב"י כד יצא ממערה חמא צייד הצד לצוד את עוף, ונפק קלא לא יהיה ניצוד ונמלט באמת, ועל צפור אחר יצא קול שיהי ניצוד, ובאמת ניצוד, ואמר רשב"י חזינן צפור בלא גזירת שמים לא ניצוד. ויש להבין מתחילה מה קסבר, אלא שמתחילה חשב כדעת הרמב"ם במורה, כי על צפורים פרטיים אינו משגיח, אבל אחר כך ראה כרמב"ן, שאפילו על צפורים פרטיים השגחתו מיוחדת, וראה כי צפור בלא גזירת שמים לא ניצוד עכ"ל.

הרי לפנינו שיסוד הדברים באמונת ההשגחה אף על פרטי בעלי חיים, הוא מדברי רשב"י ועבודתו בעת שהיה טמיר במערה.

ז.

נקדים עוד מה שידוע בשם הבעל שם טוב זי"ע בענין 'ה' צלך', שכמו שמתנהג האדם כן מתנהגים כלפו מלמעלה, וכן הוא בענין ההשגחה, שכל מה שהאדם מאמין בהשגחתו יתברך, חונה עליו ההשגחה ביותר.⁴³

ומבואר היטב במכתב להרה"ק ר' יוסף זונדל מסלנט ז"ל, וז"ל (הצדיק ר' יוסף זונדל מ' כ"ה) 'כידוע שהבורא ית"ש משגיח בכל רגע על כל אדם בפרטיות ענינו, וכמו שהאדם פונה את לבו לה' כן ה' פונה להשגיח עליו כמ"ש ה' צלך, ואם פונה יותר גם ה' ישגיח אליו יותר כמו"ש

⁴⁰ ובענין זה יש להאריך טובא ואין כן מקומו, ואסתפק כעת לכתוב בקיצור, מה שיש להקשות שהלא הקב"ה בטובו מחדש בכל יום תמיד, ואתה מחיה את כולם, וכל הבריאה מתקיימת בדבר ה' וברצונו ואמיתיותו, ובכן האריך אפשר לומר שמקור החכמה יחדש בריאות לאלפים ורבבות סתם למגנא, וברגע זו מקיימם באופן זה, וברגע אחר מקיימם באופן אחר, הכל בלי טעם וסדר, הלא על ריקן א"א לומר דבר כזה כ"ש אל המלך קל חי וקים, וכמו שאכן כתוב הרב בעל התניא אגה"ק כ"ה. והתירוצ' על זה שמעתי כד הוינא טליא מאת מו"ר הראש ישיבה שליט"א והוא מפי ספרים וסופרים, שבודאי גם לדעת הרמב"ם והרמב"ן יש איזה השגחה על בעלי חיים, אמנם הוא בבחינת אחוריים, והיות שאינם בני שכל ועונש, אין ההשגחה הזו נחשבת לכלום מול ההשגחה שיש לבני אדם. וקצרתי במקום שאמור להאריך כי אין כאן מקומו. וע"ע ספר דרך חיים (הרה"ק ר' דובער מליובאוויטש, שער התשובה ט'), ובחומש ע"פ היכל הברכה (הרה"ק מקאמארנא, בראשית, ל"ה עמ' ג' והלאה).

וע"ע דרשות הר"ן דרוש השמיני, במדרגות ההשגחה והשמירה שיש בבני אדם מאת ה', וכן ברמב"ם שאעתיק לקמן, ונראה מזה שיש הרבה מדרגות בהשגחת הבורא ושמירתו, לפי מה שהאדם, וכמו כן החילוק בין בני אדם לבעלי חיים, ההשגחה משתנה בהרבה מדרגות, והשם יאיר עיני.

⁴¹ וכ"כ בספרו אהבת יהונתן פ' שלח.

⁴² צ"ע מה שהביא כן מהרמב"ן.

⁴³ ראה ספר בע"ש פ' קדושים עה"כ ואהבת לרעך כמוך, מכמה מקורות.

במדרש, ה' צלך, מה הצל הזה כשאתה מראה אותו אצבע א', הוא מראה אותך אצבע א', ואם כל היד, מראה כנגדך כל היד, כן הקב"ה כדרך שבא האדם לראות כך בא לראות.

וענין זה שהשגחה על הצדיקים יותר משאר בני אדם מבואר היטב ברמב"ן עה"כ (בראשית י"ח י"ט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת בני ביתו, שפירש הלשון ידיעה וז"ל 'והנכון בעיני' שהיא ידיעה בו ממש, ירמוז, כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל, היא לשמור הכללים וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא את פקודתם, אבל בחסידיו ישום אליו לבו לדעת אותו בפרט, להיות שמירתו דבקה בו תמיד, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל, כטעם לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו' ז') ובאו מזה פסוקים רבים, כדכתיב (תהלים ל"ג י"ח) הנה עין ה' אל יראיו וזולת זה, עכ"ל.

הנך רואה מדברי רבינו הרמב"ן שגם ההשגחה בבני אדם אינו שווה והצדיקים מושגחים יותר⁴⁴. ור' יוסף זונדל מוסיף על זה, שע"י אמונת ההשגחה זוכים להשגחה יתירה.

⁴⁴ וכדאי להעתיק לכאן דברים יסודיים בענין זה שכותבם הרמב"ם (מו"נ ח"ג פנ"א בהערה, וראה באריכות במפרשי הרמב"ם שם) וז"ל והנה נגלה אלי עיון נפלא מאד, יסורו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות. והוא שאנחנו כבר בארנו בפרקי ההשגחה, כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל תהיה ההשגחה בו. והאיש השלם בהשגתו אשר לא יסור שכלו מהשם תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד, והאיש שלם ההשגחה אשר תפנה מחשבתו מהשם קצת עתים, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בהשם לבד, ותסור ההשגחה ממנו בעת עסקו; ולא תסור ממנו אז כסורה ממי שלא ישכיל כלל, אבל תמעט ההשגחה ההיא, אחר שאין לאיש ההוא השלם בהשגתו, בעת עסקו, שכל בפועל, ואמנם הוא אז משיג בכח קרוב, והוא דומה בעת ההיא לסופר המהיר בשעה שאינו כותב. ויהיה מי שלא השכיל השם כל עיקר, כמי שהוא בחושך ולא ראה אור כלל, כמו שבארנו באמרו ורשעים בחשך ידמו (שמואל א' ב') ואשר השיג וכונתו כולה על מושכלו, כמי שהוא באור השמש הבהיר; ואשר השיג והוא מתעסק, דומה בעת עסקו למי שהוא ביום המעונן, שלא תאיר בו השמש מפני העב המבדיל בינה ובינו. ומפני זה יראה לי כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם, מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא, ולפי אורך השכחה ההיא או פחיתות הענין אשר התעסק בו, יהיה עוצם הרעה.

ואחר שהענין כן, כבר סר הספק הגדול אשר הביא הפילוסופים לשלול השגחת השם מכל איש ואיש מבני אדם, ולהשוות ביניהם ובין אישי מיני שאר בעלי חיים, והיתה ראייתם על זה, מצוא החסידים והטובים רעות גדולות. והתבאר הסוד בזה, ואפילו לפי דעתם. ותהיה השגחת הש"י מתמדת במי שהגיע לו השפע ההוא המזומן לכל מי שישתדל להגיע אליו, ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו הש"י בדרכים האמתיות ושמחתו במה שהשיג, אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מין ממיני הרעות כי הוא עם השם והשם עמו. אבל בהסיר מחשבתו מהשם, אשר הוא אז נבדל מהשם, השם נבדל ממנו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאהו, כי הענין המביא ההשגחה ולהמלט מיד המקרה, הוא השפע ההוא השכלי. וכבר נבדל קצת העתים מן החסיד ההוא הטוב, או לא הגיע כלל לחסר ההוא הרע, ולזה אירע לשניהם מה שאירע.

והנה התאמתה אצלי זאת האמונה גם כן מדברי התורה, אמר ית' והסתרתני פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים ל"א י"ז) ומבואר הוא שהסתרת הפנים הזאת אנחנו סבתה, ואנחנו עושים זה המסך המבדיל בינינו ובינו, והוא אמרו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה (דברים ל"א י"ח) ואין ספק כי דין היחיד כדין הצבור. הנה התבאר לך כי הסבה בהיות איש מבני אדם מופקר למקרה ויהיה מזומן ליאכל כבהמות, הוא היותו נבדל מהשם. אבל מי שאלוהיו בקרבו לא יגע בו רע כל עיקר, אמר הש"י אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך (ישעי' מ"א י') ואמר כי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטוףך (ישעי' מ"ג ב') כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל ההוא, תדבק בו ההשגחה וימנעו ממנו הרעות כולם, אמר ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם (תהלים קי"ח ו') ואמר הסכן נא עמו ושלם (איוב כ"ב כ"א) יאמר פנה אליו ותשלם מכל רע.

התבונן בשיר של פגעים, תראה שהוא מספר ההשגחה ההיא הגדולה, והמחסה והשמירה מכל הרעות הגופניות, הכוללות והמיוחדות באיש אחד זולתי שאר בני אדם, לא מה שהוא נמשך מהם אחר טבע המציאות, ולא מה שהוא מהם מצער בני אדם, אמר כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות (תהלים צ"א ג') באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו (שם ד') לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם (שם ה') מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים (שם ו') והגיע לספור השמירה מצער בני אדם, שאמר שאתה אילו יקרה שתעבור במלחמת חרב פושטת ואתה על דרכך עד שיהרגו אלף הרוגים משמאלך ועשרת אלפים מימינך, לא יגע בך רע בשום פנים, אלא שתראה ותביט משפט השם ושלומתו לרשעים ההם שנהרגו ואתה בשלום, והוא אמרו יפל מצדך אלף ורובה מימינך אליך לא יגש (שם ז') רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה (שם ח') וסמך לו מה

ח.

ולפי"ז אולי י"ל⁴⁵ כי הנה כי כן, שקודם שנכנס למערה היה דעתו כדעת האומרים שאין השגחה בבעלי חיים, ובהיותו במדריגה נמוכה (לפי ערכו הגדול והקדוש) באמונת ההשגחה, ואף שהיה ודאי מושגח מאת הקב"ה כבני אדם, זאת ועוד כצדיק נשגב היה מושגח הרבה יותר משאר בני אדם, מ"מ הרגיש בנפשו שאין סומכין על הנס, והצריך להסתתר בפני המבקשים את נפשו. אבל אחרי הישיבה והלימוד במערה זכה למדריגה גדולה באמונת ההשגחה, ונתגלה לו ונתברר לו באמונת אומן, שציפור מבלעדי שמיא לא יבדא, ונתאמת אצלו ההשגחה הגדולה של הבורא יתברך שמו, שמשגיח על כל דבר קטן, ועי"ז זכה להשגחה יתירה גדולה, והרגיש בנפשו ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא, כ"ש בר נשא, דמושגח יותר, ולכן אינו צריך לפחד עוד מהרומיים, ובגלל זה יצא מן המערה.

ט.

וביום הזה שמתאספים אלפים ורבבות בני ישראל לציון המציונות של רשב"י⁴⁶, ובכל העולם מתדבקים במשנתו של רשב"י, והוא: שהשי"ת משגיח בכל רגע לכל בריותיו מקרני ראם ועד ביצי כינים, אז כאור חוזר משגיח עליהם השי"ת בהשגחה יתירה, להצילם מפח יקוש, ולהחיש להם ישועה, ולכן במקום ההוא רואים השגחה יתירה להתברך בישועות גדולות, כיון שהקב"ה משגיח עליהם, בזכות האמונה במשנת רשב"י ש'ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא, כ"ש בר נשא'.

ענף ו'

א.

נחזור למצות העומר שכתבנו לעיל (ח"א) שבא להזכיר לנו שהשם יתברך משגיח בתחתונים, ובעזה"ת נפרש קצת בדרך דרוש, פרשה בספר שופטים (ז, ח-ט"ו), שהכתוב מתאר שטרם שגדעון יצא למלחמה להציל את בני ישראל ממדין, והוא ירא לצאת במלחמה "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יי" קוֹם רֵד בַּמַּחֲנֶה כִּי נִתְּתִיו בְּיָדְךָ: וְאִם יֵרָא אֶתָּה לָרֶדֶת, רֵד אִתָּה וּפְרָה נַעֲרָךְ אֶל הַמַּחֲנֶה. וְשָׁמַעְתָּ מִה יִדְּבָרוּ, וְאַחֵר תַּחֲזֹקְנָה יְדִיד וְיִרְדָּת בַּמַּחֲנֶה, וְיֵרֵד הוּא וּפְרָה נַעֲרֹ אֶל קֶצֶה הַחֲמִשִּׁים אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה. וּמִדֵּין וְעַמְלָק וְכָל בְּנֵי קְדָם נָפְלִים בְּעַמְּךָ, כְּאַרְבֶּה לָרֹב וְלִגְמָלֵיהֶם אֵין מִסְפָּר כְּחוֹל שְׁעֵל שְׁפַת הַיָּם לָרֹב. וַיָּבֹא גִדְעוֹן, וְהָיָה אִישׁ מִסְפָּר לָרַעְהוּ חִלּוֹם, וַיֹּאמֶר הִנֵּה חִלּוֹם חֲלַמְתִּי, וְהָיָה צֶלֶל לָחֶם שְׁעָרִים מִתְהַפֵּךְ בַּמַּחֲנֶה מִדֵּין, וַיָּבֹא עַד הָאֵהָל וַיִּפְּחוּ וַיִּפֹּל וַיִּהְיֶה לְמַעַלָּה וְנָפַל הָאֵהָל. וַיַּעַן רַעְהוּ וַיֹּאמֶר, אֵין זֹאת בִּלְתִּי אִם חָרֵב גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאֵשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת מִדֵּין וְאֶת כָּל הַמַּחֲנֶה. וַיְהִי כְשֶׁמַּע גִּדְעוֹן אֶת מִסְפָּר הַחִלּוֹם וְאֶת שְׁבָרוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ, וַיָּשֹׁב אֶל מַחֲנֶה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי נָתַן יי" בְּיָדְכֶם אֶת מַחֲנֶה מִדֵּין:

שומך מן ההגנה והמחסה. ואח"כ נתן טעם לזאת השמירה הגדולה, ואמר כי הסבה בזאת השמירה הגדולה באיש הזה, כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי (שם י"ד).

וכבר בארנו בפרקים הקודמים שענין ידיעת השם היא השגתו, וכאלו אמר זאת השמירה באיש הזה היא בעבור שידעני וחשק בי אח"כ. וכבר ידעת ההפרש שבין אוהב וחושק, כי הפלגת האהבה עד שלא תשאר מחשבה בדבר אחר אלא באהוב ההוא, הוא החשק עכ"ל.

⁴⁵ קוטב הרעיון הזה מס' להעיר להורות ולהשכיל ח"ו עמ' רפ"ח – רצ"ב עיי"ש.

⁴⁶ ולפי הסוברים שביום ל"ג בעומר יצא רשב"י מן המערה (ראה ערוה"ש סי' תצ"ג ס"ז), זה מקבל משנה יתירה, כי הרי ביום זה נתגלה יסוד נפלא ז.

וברש"י שהצליל לחם שעורים רמז, שבזכות מצות העומר מצליחים במלחמה, שיום הנפת העומר הוי⁴⁷. וכן הוא במדרש (ויקרא רבה פ' כ"ח, פסקיתא פ' העומר, מדרש הגדול אמור) 'ריב"ל אומר היא [מצות העומר] שעמדה להן בימי גדעון, דכתיב (שם) 'והנה צליל לחם שעורים' וכי באיזה זכות ניצלו, בזכות לחם שעורים, ואיזו זו, זו מצות העומר'.

ובפשטות הדברים למה רמז להן מצות העומר דוקא, כי מצינו שישראל זכו להכנס לארץ ישראל בזכות מצות העומר, וכך כתוב במדרש, (רבה שם) 'לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך שע"י מצות העומר זכה אברהם לירש את ארץ כנען הה"ד (בראשית יז) ונתתי לך ולזרעך אחרך ע"מ ואתה את בריתי תשמור ואיזה זה מצות העומר'.

ומפרשי המדרש כתבו, שהמצוה הראשונה של מצות התלויות בארץ שקיימו ישראל בעת כניסתם לארץ ישראל, היה מצות העומר, 'וכי תבאו אל ארצכם', ובזכות מצוה זו זכו ליירשו.

הרי שזכות מצות העומר גדול מאוד, לירש את הארץ, וכמו כן כשיצאו למלחמה לבסוס ולחזק את ירושת הארץ, מצות העומר עמדה להם.

ב.

ואולי יש ליתן עוד תבלין למה ע"י מצות העומר דוקא זכו ישראל לנצח את אויביו, ולמה רמז לו הקב"ה את הישועה המתרגש ובא, דוקא על ידי מצות זו.

והנה כשמלאך ה' התגלה לגדעון, אמר לו גדעון (שופטים ו' י"ג) בִּי אֲדֹנִי וַיֵּשׁ יְיָ עִמָּנוּ, וְלָמָּה מִצָּאֲתָנוּ כָּל זֹאת, וְאֵיךְ כָּל נַפְלָאֲתֵינוּ אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אַבּוֹתֵינוּ לֵאמֹר, הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ יְיָ, וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ יְיָ, וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדִּין.

ובמלבי"ם וז"ל גדעון חשב שסבת הרעה שבא עליהם היא הסתרת פנים, שעזבם תחת המקרה, כמ"ש ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, וזה שכתוב 'אם יש ה' עמנו', ולמה מצאתנו כל זאת, שזה מורה כאילו הכל במקרה, 'ואיך כל נפלאותיו', הלא בעת השגיח עלינו עשה נפלאותיו למעלה מדרך הטבע, 'אשר ספרו לנו אבותינו' כי עתה אותותינו לא ראינו, ואיך נפלאות אלה, זה מורה שעזב אותנו, ואם תאמר שזה מפני רוע מעשינו, 'הלא ממצרים העלנו ה' שאז גם כן היינו משוקאים בטומאת מצרים, ואם אז העלנו אף שעדיין לא היינו עמו, ואיך עתה שכבר בחר אותנו לעם נטשנו ה' ויתנונו בכף מדין, וזה מורה שאינו משגיח עלינו עכ"ל.

ולכן הראה הקב"ה לגדעון הרמז של הצליל שעורים, להזכיר מצות העומר הבא לרמז השגחת הבורא עלינו 'שבועות חקות קציר ישמר לנו, להראותו שלא סר השגחתו יתברך מעלינו.

וכל המלחמה היה על דרך זה להראות לגדעון ולכל ישראל, שלא כוחי ועוצם ידי עשה להם את החיל הזאת, כי אם השם איש מלחמה המשגיח עלינו תמיד, וכמוש"כ שם (שופטים ז') וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל גִּדְעוֹן רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתָּךְ מִתַּתִּי אֶת מִדְּנֵן בְּיָדָם פֶּן יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְדִי הוֹשִׁיעָה לִּי. וְעַתָּה קָרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי יֵרָא וְחָרַד יֵשֵׁב וַיִּצְפֹּר מִהֵרָ הַגִּלְעָד וַיֵּשֶׁב מִן הָעָם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אָלֶף וְעֶשְׂרֵת אָלְפִים נִשְׁאָרוּ. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל גִּדְעוֹן עוֹד הָעָם רַב הוֹיָדָא אוֹתָם אֶל הַמַּיִם

⁴⁷ עי' מלבי"ם שם, וע"ע שאר מפרשים שם.

וְאֶצְרָפְנוּ לָךְ שֵׁם וְהָיָה אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים זֶה יִלְךְ אִתָּךְ וְכָל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים זֶה לֹא יִלְךְ עִמָּךְ הוּא לֹא יִלְךְ וְגו'. וַיֹּאמֶר יי' אֶל גִּדְעוֹן בְּשֵׁלֶשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ הַמְּלָקִים אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְנָתַתִּי אֶת מִדִּין בְּיָדְךָ וְכָל הָעָם יֵלְכוּ אִישׁ לְמַקְמוֹ. וְג' מֵאוֹת אִישׁ נִצְחוּ מַחֲנֵה כְּחוֹל הַיָּם, ע"י תְּקִיעַת שׁוֹפָר, כְּכַתּוּב שֵׁם וַיִּתְּקֵנוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַשּׁוֹפָרוֹת וַיִּשָּׁם יי' אֶת חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וּבְכָל הַמַּחֲנֶה וַיִּנָּס הַמַּחֲנֶה. הָרִי שֶׁהִקְבִּ"ה רָצָה שִׁידְעוּ כָל, שֶׁה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם לְהוֹשִׁיעֵם.⁴⁸

ג.

ולא זו בלבד שהקב"ה בא להראות לגדעון שלא עזב ה' את עמו, והוא מציץ מן החרכים להנהיג את עולמו בכל פרט ושעל, וכמו שהיה אתנו בעת צאתנו ממצרים כן הוא אתנו עד עתה, עוד זאת כי על ידי האמונה בהשגחה זוכים להשגחה יתירה כמו שהארכנו לעיל, ואי לכן היות שבכניסת הארץ ומלחמת גדעון, היו עם ישראל צריכים להשגחה יתירה, הרי העבודה שלהם היה להכין מקום ומצב שראוי למדריגת השגחה זו, ולזה השכיל ה' החלום בשדה מדין על הצליל שעורים שמזכיר מצות העומר שכולו בא להורות השגחת ה', להורות לגדעון ולאנשי המלחמה להשריש בלבם ענין השגחת ה', וכן לעשות כל המלחמה בדברים על טבעיים, בשופרות וכדים, לא בחרב וחנוית, לעורר בלבם שה' הוא האיש מלחמה, והוא ההולך לפניו לנגוף את אויביהם, ועי"ז יזכו להשגחה יתירה להכניע את אויביהם.

וכן היה בעת כניסתם לארץ בימי יהושע שזכו ישראל לנצח את המלחמה ע"י דברים על טבעיים כהפלת ירחו ע"י הקפה ותק"ש ותפילת עלינו לשבח, והכל כדי להשריש בלבם שה' הוא הנותן להם כח לעשות חיל, ועי"ז יזכו להשגחה יתירה ולנסים הגלויים.⁴⁹

סיכום המאמר

סוף דבר הכל נשמע: הרי למדנו שמצות ספירת העומר, המתחלת בחג הפסח עד חג השבועות, הוא הגשר המוביל בין יסוד האמונה, לקבלת התורה, והוא הזמן המוכשר להשריש בנפשו האמונה הברורה שהקב"ה משגיח על כל פרט ופרט של הבריאה, ועליו ראוי לסמוך ולבטוח בו, ומנהיג את הבריאה באופן יאות וטוב, ומשלם גמול לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו,

⁴⁸ וכ"כ רבינו בחיי (בשלח) ז"ל 'וכתב רבינו חננאל ז"ל שהולכים דרך המדבר לסבה אחרת, והיא כדי להרבות להם אותות ומופתים, כי אילו הולכים דרך ארץ פלשתים הקרוב ויתן הקב"ה בלבם, שיתנו להם רשות לעבור דרך ארצם ושלא יעכבו אותם כלל היה האות קל ועל כן חייבה החכמה להסב אותם דרך המדבר להיות האותות רבים וגדולים בירידת המן ועלית השלל והוצאת מים מן הצור, כי כפי מה שנתרחקו מן הישוב יגדל האות והמופת שיעמוד מין האדם במקומות ההם, וכן דרך השי"ת בעשותו אותות ומופתים עם הצדיקים שהוא עושה להם נס בתוך נס, להגדיל האות והמופת וכו'.

גם גדעון שבא להלחם עם מדין, היה מחנה מדין כחול אשר על שפת הים, והיה אפשר לעשות אות שינצח אותם בעשרת אלפים או במחציתם, ודי מזה אות גדול, וכדי להגדיל האות נצח אותם בשלש מאות איש, כי כן כתיב, 'רב האם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי' וכתוב 'ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי ירא וחרד ישוב ויצפור מהר הגלעד וישב מן העם עשרים ושנים אלף ועשרת אלפים נשאר', וכתוב 'ויאמר ה' אל גדעון עוד העם רב הודר אותם אל המים ואצרפנו לך שם', וכתוב 'ויאמר ה' אל גדעון בשליש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונתתי את מדין בידך' עכ"ל.

⁴⁹ וענין זו ברמיזה איתמר בספר שפת אמת פסח תרנ"ח, ז"ל 'בענין העומר, במדרש אל יהי עומר קל בעיניך שבזכותו ירש אברהם אבינו את הארץ וכו'. דהנה כתיב (תהלים קט"ו) והארץ נתן לבני אדם, ובגמ' (ברכות לה.) רמי דכתיב (תהלים כ"ד) לה' הארץ ומלואה, ומתרץ כאן לאחר ברכה. כי יתרון האדם שידוע, ומכיר את בוראו, ולו ניתן הארץ, ואין אדם אלא ישראל, אתם קרוין אדם, והראשון היה אברהם שנקרא אדם הגדול בענקים, שהקנה להקב"ה שמים וארץ. ויש להוסיף ע"פ שכל החתם סופר ? שלהנולדים במדבר והיה מורגלים למן היה חידוש גדול האיך תבואה גודל בקרקע וראה בתורת העולה ח"ב פ"ח.

וזהו ההכנה לקבלת התורה, כי בזמן שהאדם מאמין ומודע וחי בידיעה זו שיש מנהיג לבירה, הוא מוכשר לקבל את גזירותיו.

עוד למדנו שככל שיגדל האמונה הזאת שהקב"ה משגיח על כל פעולותיו, יזכה להשגחה יתירה ולא יתן את מאורעותיו לטבע ולמקרה ח"ו, רק הבורא יתברך שמו ישגיח עליו להטיבו. ענין נשגב זה ממשנתו של רבי שמעון בר יוחאי למדנו, וביום ל"ג בעומר ראוי לנו לקבוע יסוד זה בלבנו, ועי"ז גם אנחנו נהיה כלים שישיגיח בנו הקב"ה ביתר שאת ויתר עוז.